

Uitgelezen

Politieke vernieuwing en verrechtsing

Jan Blommaert, 2001: *Ik stel vast: Politiek taalgebruik, politieke vernieuwing en verrechtsing*. (ISBN 90 6445 226 1. D 2001/2204/17). 187 blz.

Uitgegeven bij EPO vzw (Lange Pastoorstraat 25-27, 2600 Berchem; uitgeverij@epo.be; www.epo.be)

Jan Matthieu

Volgens Jan Blommaert zit het 'nieuwe' in de politieke vernieuwing vooral in de communicatie van de politiek, in de voorstelling ervan. De vorm van politiek wordt een centraal deel van de inhoud ervan, denk aan het toenemend belang van massamedia, websites en megapromotie. "Terwijl men die 'verpakking' vaak als niet-politiek ziet, en in handen van 'niet-politieke' deskundigen uit de media of de reclamewereld, moet men ze nu als door en door politiek leren beschouwen". Bij dit proces verdwijnt ideologie uit de politieke analyses en wordt ze vervangen door personalisatie. Zowel politici als politiek ondergaan hierbij grondige transformaties. Er ontstaat een hegemonie van rechts, vindt Blommaert. De jaren '90, de periode tussen de *Burgermanifesten* van Verhofstadt – teksten die Blommaert in dit boek een groot belang toeschrijft – en de affaire Dutroux, zijn ook de jaren waarin het Vlaams Blok definitief doorbrak. Dit boek koppelt beide evoluties aan mekaar en gaat op zoek naar wat er écht verandert. Aan het eind van het decennium leven we "onder de tirannie van de anekdotiek, of, zoals sommigen het minder eerbiedig betitelen, van een *zaagcultuur*" en die wordt genadeloos door extreemrechts uitgebuit.

Het boek omvat tien hoofdstukken, waarvan een inleiding (politiek taalgebruik en politieke vernieuwing) en een naschrift (groeipijnen en pulp). In die hoofdstukken bespreekt de auteur vier nauw samenhangende fenomenen:

- 1) **De ontwikkeling van een nieuw terminologisch kader in het politieke taalgebruik:** er ontstaat een nieuwe 'taal' met woorden, beelden en metaforen. Dat wordt geïllustreerd aan de hand van de twee *Burgermanifesten* van Guy Verhofstadt, uit 1991 en 1992, waarin deze een nieuwe taal schept: een nieuw jargon, ... een retorisch kader waarin de individuele Burger ("de voornaamste terminologische uitvinding van Verhofstadt") een centrale plaats toegewezen krijgt in de politiek.
- 2) **De ontwikkeling van een reeks vormen waarin die taal gegoten en gereproduceerd wordt:** promotiecampagnes, websites, nieuwe brochures, talkshows, etc. Dat wordt benaderd aan de hand van de (hallucinante) analyse van een uitzending van het TV-programma 'Librado' uit 1991, niet toevallig rond het 'migrantenprobleem', enerzijds, en anderzijds via een analyse van een mediacampagne, onder de titel: 'De vermarkting van de Natie: Vlaanderen-Europa 2002' waarin wordt aangetoond "hoe de vrije markt een model wordt voor de democratie."
- 3) **Een aantal diepe ideologische transformaties die uit beide voorgaande fenomenen ontstaan: de-ideologisering en individualisering.** Dit wordt behandeld in drie hoofdstukken. Het eerste, 'Ideologie wordt haalbaar beleid: de socialistische vernieuwing van 1974 en 1998' legt – genadeloos – socialistische congresstukken naast elkaar uit 1974 en 1998. "Socialisme is overgegaan in 'socialisten', individuen... ideologie is in de teksten van 1998 een soort beleidsplan" geworden, "dan nog gevat in het formaat van 'contracten' tussen partij en burger". Of nog: "er is geen catechismus meer..." De twee andere hoofdstukken behandelen twee politieke sleutelwoorden: 'Tolerantie', "als tegendeel van veranderingsbereidheid..." – via de individuele eigenschap van tolerantie als referentiekader wordt ook "het systeem vrijgepleit van racisme", waarschuwt de schrijver, – en, ten tweede, het thema 'Veiligheid', een (vooral) "schijnbaar zeer concrete en 'autonome' problematiek" waarvan Blommaert tracht aan te tonen dat ze "intrinsiek en organisch verbonden is met veel ruimere blokken van problemen en themata" waarvan de "samenhang allesbehalve willekeurig is."

- 4)) De laatste twee hoofdstukken illustreren **het ontstaan van nieuwe handelingen en verbeeldingen die het politiek bedrijf vormgeven: *Clintonificatie* – de lifestyle wordt belangrijker dan de ideeën – en *vox-populisme*, de ‘directe (vrijemarkt)democratie’** waarvan Blommaert stelt dat de grootste vruchten door het Vlaams Blok worden geplukt. De politiek als een bedrijfje met politici als managers die de markt volgen in plaats van er leiding aan te geven. “De jaren negentig” zegt Blommaert, “waren ongetwijfeld het decennium van de politieke vernieuwing” maar “ook het decennium van het Vlaams Blok, en de samenhang tussen beide evoluties is niet toevallig.”

Doorheen al deze teksten waarschuwt de auteur tegen het loslaten van ideologie, tegen de afwezigheid van een analyse van het (kapitalistisch “om een kat een kat te noemen”) systeem. “We hebben afgeleerd vragen te stellen bij processen die gaan onder de noemer van democratie, en dat is geen goede zaak voor de democratie.” Een tweede gevaar vloeit daaruit voort: de zogenaamde ‘nieuwe’ Burger. “De Verhofstadtaanse mondige, kritische, hyperpragmatische en politiek sensitieve burger”; die is “een reusachtige idealisering en tevens een projectie van de modelconsument: iemand die gelooft dat hij of zij volkomen uniek is, wanneer hij of zij deelneemt aan massaconsumptiegedrag”. Directe democratie dreigt de politici te ontslaan van hun verantwoordelijkheid tot leiderschap. “De bevolking moet kunnen sanctioneren, en moet dit kunnen doen tegenover een beperkte groep vertegenwoordigers. Doet ze dat tegenover zichzelf, of doen politici dat tegenover de bevolking – akelige bijgedachten van directe democratie – dan eindigt de democratie.”

Het boek eindigt trouwens met de uitspraak: “Een democratie die zich niet meer kan verwoorden en motiveren als een ‘groot verhaal’, een ideologie, is een democratie in stervensbegeleiding.”

Blommaert neemt nergens in het boek de groenen op de korrel, maar we zouden de oefening zelf wel eens mogen maken, voor iemand anders het voor ons doet.

Ik heb het boekje alvast met stijgende interesse en – al dan niet plaatsvervangend – ongemak gelezen en haast op elke pagina wel iets gevonden waarbij ik uitroptekens kon zetten, – slechts zelden een vraagteken. Ik was het dus doorgaans roerend eens met zijn analyses, ook al klinkt zijn onverholven pleidooi voor een terugkeer naar ideologie en systeendenken inderdaad nu en dan “wat oubollig en ruikt [het soms] naar versleten marxisme” (p. 126, Blommaert is zich daar “acut van bewust”); ik volg hem zeker waar hij het heeft over de ‘burgerretoriek’ (“cafépraatjes kunnen vanaf heden doorgaan voor gefundeerde politieke analyses, en ieders mening is evenwaardig en legitiem.” Het doet deugd het eens door iemand anders te horen zeggen). Zelf heb ik me ook vaak geërgerd aan het ‘burgergedoe’, vooral omdat effectief “haast onmerkbaar zowat iedereen het basisjargon en de basisargumenten uit de *Burgermanifesten* overnam..” Verhofstadt situeerde de nieuwe politiek *in het parlement*,... toen hij nog geen premier was. Alvast één van de zaken waarover we (de premier en ik) het roerend eens waren. Blommaert concludeert in zijn bespreking van de *Burgermanifesten* terecht: Verhofstadt’s alternatief was “een handig verpakte status-quo. Er was niets nieuws aan de Burgerdemocratie tenzij de retoriek”. Waarom een – zeker ‘internationale’ – samenwerking met groen niet altijd van een leien dakje loopt, kan je bijvoorbeeld zeer goed illustreren met volgend citaatje uit het tweede Burgermanifest:

“De vraag moet zelfs gesteld worden of we in de toekomst het verlenen van hulp of van economische en technologische bijstand niet moeten laten afhangen van de bereidheid van de betrokken regimes eindelijk de stap te zetten die reeds door meer dan de helft van de wereld werd gezet, namelijk de stap naar de democratie en de vrije economie.” (BM2: 69). Hier wordt gepleit om ontwikkelingshulp voorwaardelijk te maken. We moeten immers begrijpen dat het ‘onmogelijk is om met één vijfde van de wereldbevolking de taart te bakken waarvan de planeet moet eten’ (BM2: 69). Misschien is de premier ook wat dit betreft – zijn uitspraken over ‘de islam’ komen uiteraard ook uitgebreid aan bod – intussen “van gedacht veranderd”, hij zou misschien toch best eens een herwerkte uitgave publiceren.

Het boek van Blommaert is toegankelijk zonder in vulgarisatie en simplismen te vervallen; hier en daar is het gedreven geschreven, en daar leest het zelfs vlot, wat je van een sociolinguïst ook mag verwachten. Sommige hoofdstukjes vragen wat meer inspanning, zoals het deeltje over de vermarkting van Vlaanderen; die inspanning wordt echter ruimschoots beloond met enkele soms verrassende inzichten, bijvoorbeeld over de frequentie en densiteit van sleutelwoorden (cultuur, – 214 vermeldingen, – eigenheid, identiteit,..) in de brochure Vlaanderen-Europa 2002. Algemeen wordt hier bewezen dat politici – vooral de

Oikos, Politiek, milieu, cultuur, 20, 1/2002, Uitgelezen

'postmoderne' – van antropologen nog heel wat kunnen opsteken, voor wie daar nog mocht aan twijfelen. Een aanrader. Alweer.

Jan Blommaert is professor Afrikaanse taalkunde en sociolinguïstiek aan de Universiteit Gent. Hij publiceerde o.a. *Het Belgische Migrantendebat* en *Van Blok tot Bounsteen* en kreeg in 1993 de Arkprijs van het Vrije Woord voor zijn bijdragen over het migrantenvraagstuk.